

VERTAISOVITTELU – sovittelumenetelmä kouluille

Syksyllä 2000 Suomen Punainen Risti ja Helsingin opetusvirasto sopivat yhteistyöstä, jonka tavoitteena oli luoda kouluihin sopiva sovittelutoiminnan koulutusmalli ja -materiaali. Toiminta nimettiin **vertaissovitteluksi** korostaen sitä, että kyseessä on oppilaiden keskuuteen tarkoitettu sovittelumalli. Helsingin opetusviraston **Hesan nuorten ääni -kampanja** toi hienon viitekehäksen, jonka puitteissa koulutusta Helsingin seudun kouluissa lähdettiin toteuttamaan keväällä 2001. Koulutusten kysyntä laajeni pian koko valtakuntaan ja koulutuskyselyitä tulee jatkuvasti lisää. Yhteistyötä on tehty niin yksittäisten koulujen, kuntien, erilaisten projektien kuin järjestöjenkin kanssa.

OPETUSMINISTERIÖ

Opetusministeriön myöntämän kaksivuotisen hankerahoituksen myötä toiminnan kehittäminen ja koulutukset siirtyivät **Suomen sovittelufoorumille** vuoden 2006 alussa. Lasten ja nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet on turvattu lainsäädännössämme varsin laajasti. Kouluhyvintointityöryhmä päätyikin ehdotuksiin, jotka kohdistuvat seuraaviin kouluhyvinvoinnin osatekijöihin:

1. Eheytetty koulupäivä
2. Säännös oppilaskuntatoiminnasta ja oppilaiden kuulemisesta
3. Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu
4. Varhaisen puuttumisen tukeminen
5. Henkilökohtaisen oppilaanohjauksen varmistaminen kaikille perusopetuksessa
6. Kiusaamisen ehkäiseminen
7. Vertaissovittelu
8. Opettajien ja työyhteisöjen täydennyskoulutus
9. Kodin ja koulun yhteistyö
10. Kouluhyvinvoinnin tutkimus

Suomen sovittelufoorumi ry on vuonna 2003 perustettu kaikkien alojen sovittelutyötä edustava yhteisö. Yhteisössä on sidosryhmiä sosiaali- ja terveysalan järjestöistä aina ministeriöihin, muihin viranomaisiin, lakisääteisiin yhdistyksiin, tutkimusyhteisöihin ja nuoriso- ja rauhanjärjestöihin. **Yhdistyksen tavoitteena on** kehittää toimintaa sovittelun eri osa-alueella, joita ovat mm.: rikossovittelu, perheasiain-sovittelu, läheisneuvonpito lastensuojelutilanteissa, koulusovittelu,

monikulttuurinen sovittelu, kaupallisten riitojen sovittelu, työpaikkasovittelu, rauhansovittelu sekä tuomioistuinsovittelu ja asianajajaliiton sovintomenettely. Vertaissovittelu on osa koulusovittelun kenttää.

Vertaissovittelu on ratkaisukeskeisyyteen pohjautuva menetelmä, joka tuo vaihtoehtoisen ja vapaaehtoisen tavan ratkaista oppilaiden välisiä ristiriitoja koulun arkipäivässä. Menetelmän tarkoituksena on oppilaiden vuorovaikutustaitoja edistämällä vähentää koulujen toimintahäiriöitä. Vertaissovittelulla puututaan oppilaiden väliseen mieltä pahoittavaan toimintaan mahdollisimman varhain.

Vertaissovittelu on menetelmänä yksinkertainen selkeä kaava, jonka mukaisesti osapuolia hieman vanhemmat sovittelijoiksi koulutetut oppilaat auttavat osapuolina olevia oppilaita löytämään itse ratkaisun ristiriitaansa. Sovittelun aikana osapuolet saavat kertoa oman näkemyksensä tapahtuneesta, kuvata tuntemuksiaan ja pohtia eri ratkaisuvaihtoehtoja. Kaavaa noudattamalla sovittelijaoppilaat ja ristiriidan osapuolet etenevät lopulta sopimukseen, jonka toteutumista seurataan.

Eurooppalainen malli

Suomalaista vertaissovittelun mallia kehiteltäessä päädyttiin yhdysvaltaisista malleista poiketen siihen, että sovittelijoiksi koulutetaan vain osa koulun oppilaista. Yhdysvalloissa on tavallista, että kaikki koulun oppilaat saavat sovittelijakoulutuksen ja kullakin luokalla oman luokan oppilaista valitaan viikoittain vaihtuvat sovittelijaparit. Useissa Euroopan maissa ja myös Suomessa käyttöön otetussa mallissa sovittelua hoitaa koulutettu sovittelijaoppilaiden ryhmä, jonka koko on suhteutettu koulun oppilaiden määrään ja toisaalta kokemusten myötä myös sovittelavien tapausten määrään. Tätä sovittelijaoppilaiden ryhmää tukee aktiivisesti ohjaamiseen koulutetut koulun henkilökunnasta valikoituneet aikuiset. *Tämän eurooppalaisen mallin erittäin tärkeänä etuna on se, että aikuisten tuki toteutuu optimaalisella tavalla.* Koulun sovittelutoiminnasta vastaavan ryhmän – sovittelijaoppilaiden ja ohjaajien – työnohjaukselliset tapaamiset sekä jatkokoulutukset ovat pienelle ryhmälle tehokkaita ja koulun arkeen helposti sijoitettavia tilanteita. Kun tapausten määrä on oikeassa suhteessa sovittelijoiden määrään, saavat sovittelijaoppilaat riittävästi mutta

eivät liikaa sovittelutehtäviä, joiden kautta myös sovittelun taito kehittyy. Vertaissovittelumallissamme aikuisten tuki ja toiminnan seuranta tulevat konkreettisesti mahdolliseksi tässä yhteistyössä eikä ylilyöntejä tai esim. yhdysvalloista raportoitua (esim. Amstutz ja Mullet 2005) oppilaiden omavaltaisuutta pääse syntymään.

Tutkijat Jane Hill ja Graham Wright (2006) työskentelevät Keski-Englannissa Birminghamin yliopistossa. He toivat European Forum for Restorative Justice –järjestön järjestämässä konferenssissa Barcelonassa kesäkuussa 2006 esiin ajatuksen **sovittelusta parantavana tai eheyttävänä prosessina**. Hillin ja Wrightin keskeisen näkemyksen voi kiteyttää seuraavaan lauseeseen: Oikea diskursiivinen lähestymistapa tuottaa mahdollisuuden sosiaaliseen eheytymiseen (social healing) restoratiivisessa eli korjaavassa prosessissa, jonka menetelmänä on sovittelu. Sovittelutapahtumassa oikealla diskursiivisella lähestymistavalla tarkoitetaan oikeita lauseita, kysymyksiä, dialogia, jonka suunta on tulevaisuudessa ja ratkaisuisissa syiden ja syyllisten etsimisen sijaan. Oikean diskurssin, syyllistämättä työskentelyn, toteutuessa, osapuolet vapautuvat kertomaan osallisuudestaan tapahtuneeseen ja samalla myös tunteistaan. Sosiaalisen eheytyksen mahdollisuus syntyy, kun osapuolet voivat keskustella tuntemuksistaan, todeta tapahtuman aiheuttamat seuraukset ja edetä sovittelijoiden ohjauksessa pohtimaan ratkaisuja tilanteeseen. Sopimukseen sitoutuminen on osa sitä hyvitystä, joka auttaa osapuolia palamaan jälleen tavallisten oppilaiden – ei ”pahantekijöiden tai kiusattujen” – joukkoon. Sopimuksen pitäminen on siis sovittelussa osapuolena olleelle oppilaalle mahdollisuus, jossa oppilas voi muuttaa omaa kuvaansa myönteiseen suuntaan ja samoin myös toiset yhteisön jäsenet voivat muuttaa käsitystään muuttuneen, myönteisen käytöksen havaitsemisen myötä.

Vertaissovittelulla on siis aina koulussa aikuisten tuki ja vertaissovittelijaryhmää ohjaa koulussa koulun henkilökunnasta muutaman henkilön tiimi tai työpari. Toiminnan käynnistyessä on kuitenkin olennaisen tärkeää järjestää *koulun koko henkilökunnalle koulutus*. Koulutuksen aikana henkilökunta pääsee yhdessä pohtimaan oman koulunsa ilmapiiriä ja niitä häiriötekijöitä, joita he oman koulunsa arjessa havaitsevat. Vertaissovitteluun sopivien tilanteiden pohtiminen ja sovitteluun ohjaamisen käytänteet tulevat koulutuksessa esiin samoin kuin ne perusteet, joilla henkilökunta voi vertaissovittelun yhdeksi puuttumisen menetelmäksi omaksua. Esimerkiksi Amstutz ja Mullet (2005) viittaavat norjalaisen Dan Olweuksen koulukiusaamisen vastaiseen ohjelmaan ja hänen näkemykseensä siitä, että koko henkilökunnan koulutus on edellytys sille, että syntyy yhtenäinen tietoisuus ja vastuunoton strategia koulun häiriötilanteissa. Jatkossakin koulun oppilaiden ja opettajien tiedottaminen kuuluu tärkeänä osan toimintaan, eikä vain alkuvaiheessa vaan myös säännöllisin välein uusien oppilaiden ja opettajien tuloon. Myös vanhemmille tiedotetaan toiminnan alkamisesta koulussa. Toiminnan ohjaajat luovat yhdessä oppilaiden kanssa strategian, jonka mukaisesti sovittelijat toimivat jos sovittelussa nousee esiin vakavampaa ja pidempiaikaista koulukiusaamista.

Vertaissovittelu ei siis ole kaikkia ongelmia poistava menetelmä, vaan vertaissovittelun avulla pyritään ratkaisemaan koulun arjessa esiintyviä pienempiä välikohtauksia ja näin samalla voidaan ennaltaehkäistä suurempien ongelmien kertymistä. Varhainen puuttuminen on tärkeä osa vertaissovittelutoimintaa. Ratkaisukeskeisen ajattelun pohjalta oppilaat koulutetaan tulevaisuussuuntaiseen ja ratkaisuja hakevaan toimintaan syyttelyn ja syiden etsimisen sijaan. Pyrkimyksenä on antaa kaikille koulun oppilaille myönteinen väline tai tapa, jolla puuttua tilanteisiin, jotka koetaan kiusaamiseksi tai mieltä pahoittaviksi tapahtumiksi.

Toimintaan liittyvien kyselyjen mukaan **95% vertaissovitteluista johtaa sopimukseen**, joka pitää. Sopimuksessa sovitaan ennen kaikkea siitä että mieltä pahoittanut toiminta ei osapuolten välillä enää toistu. 90% vertaissovittelijoina toimivista oppilaista pitää tehtävää mielekkäänä ja tärkeänä. 87% sovittelussa osapuolena olleista oppilaista piti hyvänä sitä, että oppilaat voivat ratkoa riitojaan vertaissovittelussa ilman aikuisia. **Lisätietoja** seurantakyselyjen tuloksista saatavissa **kotisivuiltamme: www.ssf-ffm.com/vertaissovittelu**.

Vertaissovittelumenetelmällä on sovittelu:

- nimittelyjä, haukkumista, huutamista, ulkonäköön tai olemukseen liittyvää mieltä pahoittavaa kommentointia, tunnilla esim. toisen vastausten mitätöivää kommentointia, jatkuvaa ikävää vihjailua, selän takana puhumisia tai perättömien juorujen levittämistä
- tönimisiä, läpsimisiä, kiinnipitämisistä, tappeluita ja ns. leikkittappeluita, jotka kiihtyvät liiaksi
- etuilua ja tuuppimista ruokajonoissa tai ulos- tai sisäänkäynnin yhteydessä
- uhkailua, alistamista tai pakottamista esim. ”isomman tai vahvemman oikeudella”
- toisen omaisuuden luvaton lainaamista, tarvelemistä tai piilottamista

Koulutus käynnistää vertaissovittelutoiminnan

Koulun henkilökunnan ja sovittelijaoppilaiden sekä heidän ohjaajiensa koulutus on tärkeää, jotta vertaissovittelu uutena myönteisenä puuttumisen keinona saadaan koululla tehokkaasti käyttöön. Lisätietoja antaa koulusovittelutyön koordinaattori **Maija Gellin** **gsm: 040-707907** tai **email: maija.gellin@ssf-ffm.com**.